

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ:
СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У БОРОТЬБІ
З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Маріям Рзаївна ЧАЛАБІЄВА,

канд. юрид. наук, науковий співробітник
НДІ державного будівництва та місцевого
самоврядування НАПрН України
<https://orcid.org/0000-0002-4126-0138>

**CONSTITUTIONAL RIGHT TO INFORMATION SECURITY:
STATE MANAGEMENT STRATEGY IN THE FIGHT
AGAINST DISINFORMATION IN WARTIME**

The thesis discusses the crucial role of constitutional law in safeguarding information security, especially in the context of wartime. It emphasizes the strategic importance of state management in combating disinformation, a pervasive challenge in contemporary conflict zones. The piece examines how legal frameworks can be effectively utilized to protect the public from misinformation while respecting freedom of speech. It also explores the balance between national security and individual rights in the digital age. With a focus on state responsibilities and tactics, the article provides insight into the development and implementation of policies to counteract the spread of false information during times of war. This analysis is essential for understanding the complexities of maintaining information integrity in a rapidly evolving digital landscape under the strain of conflict.

У сучасному глобалізованому світі, де інформаційні потоки перетинають географічні та культурні кордони з небувалою швидкістю та обсягом, питання інформаційної безпеки набуває принципово нового значення. Це особливо актуально у контексті конституційного права, яке гарантує базові права та свободи громадян. Інформаційна безпека, як невід'ємна частина права на приватність, свободу слова та доступ до інформації, стає фундаментальною потребою у забезпеченні демократичних прав і свобод особистості.

В умовах зростаючої цифровізації суспільства та збільшення залежності від цифрових комунікацій, інформаційна безпека перетворюється на ключовий елемент захисту конституційних прав громадян. Це стосується не тільки захисту від несанкціонованого доступу до персональних даних, але й протидії дезінформації, яка може підірвати демократичні інститути та процеси.

Суттєвість теми інформаційної безпеки як конституційного права людини у контексті війни в Україні не може бути переоцінена. По-перше, в умовах військового конфлікту, інформаційний простір перетворюється на арену гібридної війни, де дезінформація та пропаганда використовуються як засоби досягнення стратегічних цілей. У цьому контексті, забезпечення інформаційної безпеки стає критичним фактором у захисті національної безпеки та суверенітету України.

По-друге, у часи війни важливість точної та надійної інформації значно зростає. Доступ до правдивої інформації є не тільки правом, але й необхідністю для громадян, щоб вони могли ухвалювати інформовані рішення та ефективно реагувати на розвиток подій. Це особливо важливо у ситуаціях, коли

дезінформація може призвести до паніки, соціальної нестабільності або підриву довіри до державних інституцій.

Нарешті, у ситуації війни, коли громадянське суспільство та державні інституції стикаються з безпрецедентними викликами, захист права на інформаційну безпеку вимагає активних зусиль з боку держави. Це включає розробку та впровадження комплексних стратегій, здатних протистояти дезінформації, а також забезпечення доступу громадян до достовірної інформації, що є основою для зміцнення демократії та правопорядку в країні.

У статті 17 Конституції України визначення інформаційної безпеки країни як фундаментальної функції держави та справи всього українського народу є питанням, яке викликає певні дискусії [1]. Ця норма безпосередньо визнає інформаційну безпеку як конституційно-правове явище та виділяє її забезпечення як одну з головних функцій держави.

Вказана в статті 17 Конституції України інформаційна безпека держави, хоча і не включає прямого згадування про захист інтересів людини та суспільства в інформаційній сфері, несе в собі важливий аспект, адже останній є невід'ємною частиною інформаційної безпеки. Це кореспондує з положеннями статті 3 Конституції України, де людина та її безпека визначені як найвища соціальна цінність, включаючи інформаційну безпеку [1]. Відповідно, з'являється пропозиція розглядати інформаційну безпеку не лише як захист України, але й як захист в Україні, що охоплює ширший спектр зацікавлених сторін.

Згідно статті 34 Конституції України, право на свободу слова, включаючи свободу інформації, може бути обмежене законом з різних причин, що відображає необхідність забезпечення балансу між користуванням цією свободою та дотриманням прав та інтересів інших осіб, суспільства та держави [1]. Однак, наразі залишається актуальним уточнення змісту конституційних підстав обмеження свободи слова та деталізація порядку їх застосування та гарантій захисту особою своєї свободи слова від неправомірного обмеження з боку органів публічної влади.

Переходячи від детального розгляду конституційних норм, які регулюють інформаційну безпеку, важливо звернути увагу на одну з найбільш актуальних та провокаційних тем сучасності – дезінформацію. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та посилення впливу медіа на громадську думку, питання дезінформації набуває особливої ваги. Воно тісно переплітається з конституційними засадами інформаційної безпеки, адже спотворена чи неправдива інформація може суттєво впливати на громадську свідомість, підриваючи основи демократичного суспільства та національну безпеку. Вивчення способів використання дезінформації як зброї в конфліктах та аналіз її впливу на різні аспекти громадського життя стає надзвичайно актуальним для розуміння того, як можна ефективно контролювати та мінімізувати негативний вплив неправдивої інформації на суспільство і державу.

У сучасному світі, де інформаційний простір відіграє ключову роль у формуванні політичних та соціальних процесів, дезінформація використовується як потужний інструмент конфлікту. Способи її застосування різноманітні і охоплюють широкий спектр дій – від пропаганди та маніпуляції громадською думкою до цілеспрямованого створення фейкових новин.

Пропаганда, як основний елемент дезінформації, часто використовується для формування негативного образу противника та виправдання власних дій, заснованих на викривленні фактів чи відвертому брехні.

Фальсифікація подій та створення ілюзій стають зброєю у руках тих, хто намагається маніпулювати громадською свідомістю. Це включає створення фальшивих репортажів або документів, які можуть бути використані для введення в оману громадськості чи міжнародної спільноти.

Кібервійни та хакерські атаки є іншим важливим аспектом, де дезінформація застосовується для впливу на політичні процеси, економічну стабільність та соціальну гармонію.

Медійні кампанії, які використовуються для масового поширення дезінформації, сприяють створенню хибного розуміння подій, що може призвести до соціальної напруженості та недовіри до офіційних джерел інформації.

Вплив дезінформації на громадянську свідомість та національну безпеку не можна недооцінювати. Дезінформація має потенціал підривати довіру громадян до державних інституцій, сприяючи створенню атмосфери сумнівів, недовіри та соціальної нестабільності. Вона може значно впливати на формування громадянської ідентичності, особливо в країнах, де інформаційний простір активно використовується для формування національного нарративу. Зокрема, в контексті виборчих процесів, дезінформація може спотворювати волевиявлення громадян, підрвавши основи демократії та правопорядку.

Масове поширення непідтвердженої або фальсифікованої інформації може призвести до паніки, розпалювання міжетнічних або міжнаціональних конфліктів, посилюючи соціальну непевність та руйнуючи соціальну гармонію. У міжнародному контексті, дезінформація може стати засобом нарощування напруженості та конфліктів між країнами, посилюючи ворожнечу та недовіру.

Російська Федерація значно інтенсифікувала свою інформаційну кампанію проти України на початку 2014 року, що збіглося з ключовими подіями, такими як Революція Гідності, анексія Криму та збройний конфлікт на сході України. Цей період відкрив низку вразливостей України у сфері інформаційної безпеки, демонструючи не тільки відсутність ефективних механізмів захисту в цій галузі, але й загальну неготовність до непередбачуваних інформаційних контрзаходів.

Інформаційна агресія, ініційована Росією, характеризувалася активним поширенням дезінформації з метою підриву державності України та включала кібератаки, пропаганду російських ідей та вплив на українське суспільство. З анексією Криму інтенсивність та складність дезінформаційних наративів зросли, особливо перед та під час збройного конфлікту.

Аналізуючи повномасштабне вторгнення Росії, можна виділити специфіку інформаційної війни, використані дезінформаційні наративи, а також стратегії України та міжнародної спільноти у протидії цій агресії. Особливу увагу заслуговує той факт, що інтернет та соціальні мережі стали ключовими платформами для поширення дезінформації, враховуючи значне зростання їх використання в Україні порівняно з 2014 роком.

В лютому 2022 року, з початком масштабного вторгнення Росії в Україну, спостерігалася значна ескалація довготривалих інформаційних кампаній Росії, спрямованих проти України та відкритих демократій. Ці наративи трансформувалися від пропагандистських та ревізіоністських практик – як, наприклад, ствердження про історичну приналежність Криму до Росії після його анексії в 2014 році – до відверто фальшивих заяв про нацистські елементи в українському уряді та конспірологічних теорій щодо біологічної зброї в Україні та США.

На міжнародному рівні уряди та міжнародні організації активно реагують на загрозу дезінформації, що супроводжує російську агресію проти України. Вони вживають заходів, спрямованих на висвітлення дезінформаційних тактик Росії, впроваджують санкції проти ЗМІ та окремих осіб, а також підтримують медійне середовище в Україні та Росії. Однак, стратегії, які застосовуються під час військових конфліктів, можуть відрізнятися від підходів, що будуть ефективними в мирний час, враховуючи складність та невідкладність обставин війни. Продовжуючи боротьбу з дезінформацією, важливо зберегти баланс між протидією цій загрозі та підтримкою свободи преси та розвитком інформаційних систем і демократії.

У рамках зусиль протидії дезінформації, Україна впровадила ряд нормативно-правових та інституційних ініціатив з 2014 року. Процес включав прийняття наступних законів: “Про захист інформації”, “Про інформаційні агентства”, “Про інформацію” та “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”. Основоположним документом у цій сфері є Доктрина інформаційної безпеки України.

За забезпечення інформаційної безпеки країни відповідають такі інституції, як Рада національної безпеки та оборони України, Міністерства закордонних справ, оборони, цифрової трансформації, інформаційної політики, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, Кіберполіція та Центр протидії дезінформації.

Для обмеження впливу російських державних ЗМІ, Україна ввела рестрикції на їх доступ, зокрема шляхом блокування телеканалів, пов'язаних з Віктором Медведчуком. Ці канали транслювали дезінформаційний контент, що гармонізується з російськими урядовими повідомленнями.

У відповідь на військове вторгнення Росії у лютому 2022 року, український уряд втрутився в приватний медіа-простір, ініціювавши проект “Єдині новини”, який об'єднав ведучі приватні та суспільні медіа-організації для забезпечення єдиного цілодобового висвітлення подій.

Водночас Президент України Володимир Зеленський активно використовує соціальні мережі для прямої комунікації з громадянами, ділячись відео, новинами, фотографіями та інформацією про свою дипломатичну діяльність, що стає важливим каналом інформації у часи війни.

Ефективна боротьба з дезінформацією вимагає комплексного підходу, що охоплює декілька ключових векторів.

Перш за все, необхідно зосередити зусилля на геополітичному рівні, оскільки від достовірності інформації, яка донесена до громадян інших країн, залежить міжнародна підтримка та військова допомога. Забезпечення

об'єктивного висвітлення подій в Україні на міжнародній арені є критичним для залучення глобальної підтримки та розуміння.

На внутрішньодержавному рівні важливо забезпечити прозорість інформації, що донесена до громадян України. Це означає не лише відстоювання права на доступ до інформації, але й активне роз'яснення і контраргументація проти дезінформації та маніпуляцій, що можуть надходити з противника.

Крім того, необхідно зосередитися на створенні та поширенні контенту, який сприяє психологічній підтримці та піднесенню бойового духу народу, а також сприяє об'єднанню суспільства перед обличчям загрози. Емоційна складова інформаційних повідомлень відіграє значну роль у підтримці морального стану нації, що особливо важливо у воєнний час.

У контексті конституційного права на інформаційну безпеку, стратегія державного управління в боротьбі з дезінформацією повинна включати як законодавчі, так і практичні механізми, які забезпечують захист інформаційного простору України. Це передбачає ефективну координацію дій між різними гілками влади, медіа-організаціями та громадянським суспільством для створення стійкого та непіддатливого до маніпуляцій інформаційного середовища.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. с. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.